

VAASAN HOVIOIKEUS

PL217

65101 VAASA

Oikeusministeriö

Viite: Lausuntopyyntö 4.7.2017, OM 8/41/2015, työryhmän mietintö ”Oikeusprosessin keventäminen”

LAUSUNNON ANTAMINEN

Oikeusministeriö on pyytänyt hovioikeudelta lausuntoa yllä mainitusta työryhmän mietinnöstä. Esityksen tavoitteena on pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelman (2015) mukaisesti oikeusprosessien nopeuttaminen ja sen mahdollistaminen, että tuomioistuimet keskittyvät ydintehtäviin. Tavoitteet ovat kannatettavia.

Hovioikeus on 11.3.2016 oikeusministeriön pyynnöstä antanut lausunnon työryhmän mietintöä edeltäneestä oikeusministeriön arviomuistiosta.

Yleistä (lausuntopyynnön kohta 1)

Hovioikeus esittää valittajan poissaoloa koskevien säännösten valmistelun jatkamista. Muilta osin esitetyt säännökset ovat pienin tarkennuksin kannatettavia. Merkille pantavaa on, että lautamiesjärjestelmää koskevien muutosten valmistelua ei ole ainakaan toistaiseksi jatkettu. Tämän takia esityksen kustannusvaikutukset jäävät marginaalisiksi. Esitysten vieminen eteenpäin toiminnallisista syistä on kuitenkin tarkoituksenmukaista.

Seuraavassa hovioikeus lausuu vielä erikseen seuraavista kohdista:

Hovioikeuksien kokoonpanon keventäminen (Keskeiset ehdotukset kohta 3.1)

Hovioikeus uudistaa 11.3.2016 antamassaan lausumassa olevan kannanoton, jonka mukaan tuomioistuimen kokoonpanon tulee olla pääasiallisesti ratkaistaessa sitä vahvempi, mitä ylempäs oikeusjärjestyksessä mennään. Vähintäänkin kokoonpanon on oltava ylempäsä tuomioistuimessa yhtä vahva kuin alemmassa asteessa.

Työryhmän mietinnössä ehdotetaan (OK 2 luku 8 §:n 2 momentin 3a kohta), että yksi jäsen voisi ratkaista pelkästään päiväsakon rahamäärän alentamista koskevan valituksen. Luonteensa puolesta nämä asiat sopivat yhden jäsenen ratkaistavaksi mutta ottaen huomioon ehdotetut joustavat säännökset koskien käräjäoikeuden päätösvaltaisuutta ei ole poissuljettua, että käräjäoikeudessa asia olisi ratkaistu vahvennetussa kokoonpanossa, jolloin rikottaisiin edellä mainittua periaatetta.

Työryhmän mietinnössä ehdotetaan (OK 31 luku 14 a §:n 1 momentin 1a kohta), että tuomion purkamista haetaan siltä tuomioistuimelta, jonka tuomiota hakemus koskee, jos hakemus tarkoittaa pelkästään päiväsakon rahamäärän alentamista ja että (OK 2 luku 8 §:n 2 momentin 3b kohta) yksi jäsen hovioikeudessa voisi ratkaista 31 luvun 14 a §:ssä tarkoitetuissa asioissa tehdyn valituksen.

Sanamuodon nojalla ehdotettu säännös tarkoittaisi tilanteita, jossa käräjäoikeus on

lainvoimaisesti määrännyt päiväsakon rahamäärän ja vastaaja turvautuu ylimääräiseen muutoksenhakuun, jonka ratkaisee kärjäoikeus, ja tästä ratkaistusta valitetaan normaaliin tapaan hovioikeuteen. Asian luonteen puolesta tällainen valitus sopii yhden jäsenen ratkaistavaksi. Sen sijaan säännöksen ehdotetut yksityiskohtaiset perustelut (sivu 63) antavat sellaisen kuvan, että kyse olisi ylimääräisestä muutoksenhausta hovioikeudessa. Ehdotetut perustelut ovat ristiriidassa ehdotetun säännöksen kanssa.

Hovioikeus huomauttaa lisäksi, että sikäli kuin ehdotuksessa on tarkoitettu ylimääräisen muutoksenhaun muodossa pyydettyjä oikaisuja hovioikeuden antamaan ratkaisuun, kokoonpanon tulee olla hovioikeuden peruskokoonpano.

Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 14 a §:n 1 momentissa luetellut tilanteet koskevat myös juridisesti vaativia asioita. Hovioikeus katsoo, että yhden tuomarin kokoonpano hovioikeudessa sopii vain ehdotetun 1a -kohdan tilanteissa.

Työryhmän mietinnössä ehdotetaan (OK 2 luku 11 §), että hovioikeuden yhden jäsenen kokoonpanoa voidaan vahventaa yhdellä lainoppineella jäsenellä, jos se asian laadun, laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi on perusteltua. Yksityiskohtaisissa perusteluissa (sivu 67) ehdotusta perusteellaan mm. sillä, että päätösvalta säilyisi yllättävistä esteistä huolimatta. Kokoonpanon vahventamisesta päättäisi päällikkötuomari.

Ehdotuksen perustelut soveltuvat varsin huonosti hovioikeuden työskentelyyn. Lähtökohtaisesti yhden tuomarin ratkaistavaksi määrätyt jutut ovat sellaiset, että niiden laatu tai laajuus ei voi edellyttää toista tuomaria eikä niiden käsittelyssä voi tapahtua sellaista, joka vaarantaa päätösvaltaisuuden. Vahvennetun kokoonpanon käyttö olisi lisäksi hallinnollisesti hankalaa, koska hovioikeuksissa vastuu osastojen työn järjestämisestä kuuluu osaston johtajalle. Jos määräyksen tällaisen kokoonpanon käyttöön voisi antaa ainoastaan presidentti, hovioikeuden peruskokoonpano olisi helpommin käytettävissä. Tämän vuoksi hovioikeus katsoo, että ehdotettu säännös on hovioikeuksien osalta turha.

Kärjäoikeuden kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen (Keskeiset ehdotukset kohta 3.2)

Käsitellessään kirjallisen menettelyn uudistamista lausutaan mietinnön sivulla 41, että syyttäjän tulisi esittää nimenomaisen seuraamuskananoton, joka sisältäisi myös syyttäjän esittämän rangaistuksen enimmäismäärän. Sitä perustellaan sillä, että ”[j]os vastaaja saisi tietää vaaditun rangaistuksen enimmäismäärän, hän voisi ottaa tämän huomioon arvioidessaan suostumustaan kirjalliseen menettelyyn. Kun menettelyn ennakoitavuutta vastaajan näkökulmasta parannetaan, menettelyn käytön voidaan arvioida lisääntyvän.” Myös sivulla 47 mainitaan rangaistuksen enimmäismäärä. Sen sijaan yksityiskohtaisissa perusteluissa (sivu 76) lausutaan, että tuomioistuimien ei olisi sidottu syyttäjän rangaistusvaatimukseen ja myös ehdotettu säännös (ROL 5 a luku 2 § 1 momentti) näyttää antavan harkintavaltaa.

Kirjalliseen menettelyyn ohjautuvat ns. massarikokset ja useimmiten niitä käsittelee nuorehko syyttäjä. Uudet säännökset eivät saa johtaa siihen, että käytännössä kokemattomat syyttäjät määräisivät rangaistuskäytännön suunnan, vaan tuomiovallan käyttö kuuluu tuomioistuimille. Mikäli kärjäoikeuden tuomari haastehakemuksen saapuessa havaitsee, että vaadittu rangaistus tuntuu liian alhaiselta, tulisi asia ohjata pääkäsittelyyn. Vaihtoehtoisesti voitaisiin käyttää kuulemismenettelyä, mutta nykyiset säännökset oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a § luvun 3 §:n 2 momentissa lienevät jääneet hyvin vähälle käytölle eivätkä jouduta käsitelyä.

Yhden kosketuksen periaate (Keskeiset ehdotukset kohta 3.3)

Hovioikeus kannattaa ehdotettua oikeutta syyttäjälle määrätä epäilty pysymään rajoitetun

ajan paikalla.

Syytetyn läsnäolo hovioikeudessa (Keskeiset ehdotukset kohta 3.4)

Työryhmä ehdottaa muutoksia oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 20 §:n säännöksiin korkeimman oikeuden vaadittua kiireellisiä lainsäädäntötoimia lainsäädännön saattamiseksi vastaamaan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä (KKO 2015:14 kohta 48).

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun säännökset valittajan kutsumisesta hovioikeuteen ovat olleet ongelmalliset ja eri hovioikeuksissa on muodostunut erilaiset käytännöt. Asian tilaa ei voida pitää tyydyttävänä, eivätkä nyt ehdotetut säännökset hovioikeuden mielestä riitä korjaamaan tilannetta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa *Neziraj v. Saksa* (8.1.2012) on todettu, että ihmisoikeussopimuksen nojalla oikeudesta esteettäkin poisjääneellä vastaajalla oli oikeus puolustautua oikeudenkäyntiavustajan välityksin. Ratkaisu edellyttää hovioikeuden käsityksen mukaan ensinnäkin, että oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 18 §:ään sijoitetut säännökset niistä uhista, joilla valittaja kutsutaan hovioikeuteen, uudistetaan vastaamaan ihmisoikeustuomioistuimen kannanottoa. Edelleen kaivataan säännöksiä siitä, miten hovioikeuden tulee prosessuaalisesti menetellä eri mahdollisissa tilanteissa (vain vastaaja valittaa, vastaaja ja hänen vastapuolensa valittavat, jompikumpi on valittanut vain oikeuskysymyksistä mutta toinen myös näytöstä, toinen asianosainen haluaa kuulla valittajaa todistelutarkoituksessa jne.) ja mikä on hovioikeuden ratkaisumenettely.

Niissä tilanteissa, joissa hovioikeus päättää jatkaa pääkäsittelyä valittajan ollessa vain asiamiehen edustamana, on seuraavaksi ratkaistava, mikä on tällaisessa pääkäsittelyssä esitettävä oikeudenkäyntiaineisto ja millä tavoin poissaolevan valittajan käräjäoikeudessa antamasta lausumasta otetaan selko. Valittajan käräjäoikeudessa antaman kertomuksen asian ratkaisemiseen vaikuttava sisältö voi osassa tapauksissa olla tarpeellisessa laajuudessa selvitettävissä käräjäoikeuden tuomion sekä valittajan asiamiehen ja vastapuolten lausumilla, mutta joissakin tapauksissa käräjäoikeuden tallenteiden kuunteleminen saattaa olla paikallaan. Tämä edellyttää oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 24b §:n säännöksen tarkastelua. Joissakin tapauksissa oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 16 §:n ilmaiseman periaatteen johdosta todistelutarkoituksessa käräjäoikeudessa kuullun valittajan poissaolon olisi johdonmukaisinta johtaa pääsääntöisesti siihen, että hovioikeuden tutkinnan kohteena olisi vain kysymys siitä, onko käräjäoikeuden oikeudenkäyntimenettelyssä virheitä ja onko sen todistusharkinta säännösten ja oikeuskäytännön mukainen. Sen sijaan tietoisena poissaolonsa seuraamuksista saapumatta jääneen vastaajan ja muiden kuultavien lausumien todistusarvon punnintaan on syytä yleensä suhtautua tietyin varauksin, jos vain osaa kuullaan välittömästi ratkaisun tekevässä tuomioistuimessa. Tästä syystä tällainen menettely tulisi säätää harkinnanvaraiseksi eikä vastaajan käsittelyn välttely saisi automaattisesti johtaa käsittelyn viivästymiseen tai sellaisen oikeudenkäyntiaineiston vastaanottamiseen, jolla ei selvästi ole merkitystä asian ratkaisemisessa.

Hovioikeus toteaa, että käsillä oleva esitys ei ratkaise niitä rakenteellisia ja käsittelyä koskevia säännösten puutteellisuudesta johtuvia ongelmia, jotka liittyvät ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä johtuvaan rajoitukseen soveltaa sillensä jättämistä koskevia oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Esityksestä puuttuvat ne käsittelyä

koskevat säännökset, joilla sillensä jättämisen sijasta asiaa on mahdollista käsitellä tarkoituksenmukaisessa oikeudenkäyntimenettelyssä, joka takaa asianmukaisen oikeudenkäyntiaineiston ja jossa myös valittajan vastapuolten oikeudet otetaan huomioon. Hovioikeus esittää, että oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 17-25 §:ien ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 3 §:n muodostama säännösten kokonaisuus valmistellaan huolellisemmin ja perusteellisimmin sekä otetaan huomioon, mitä korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2015:14 (erit. kohdat 34 ja 47 - 50) on lausuttu lainmuutoksen tarpeesta ja sen kohteesta.

Videoyhteyden käytön laajentaminen (Keskeiset ehdotukset kohta 3.5, Esityksen vaikutukset kohta 4.5)

Hovioikeus kannattaa videoyhteyksien käytön laajentamista kuitenkin ottaen huomioon muun muassa todistelun uskottavuuden arvioinnille asetettava kriteerit.

Työryhmän ei ehdota muutoksia oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n ja 56 §:n säännöksiin eli todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kuuleminen videoteitse voisi edelleen tapahtua vain säännöksissä mainituilla edellytyksillä. Nyt ehdotetut muutokset oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:ään ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 13 §:ään koskisivat siis vain asianosaisen muussa kuin todistelutarkoituksessa tapahtuvaa kuulemistä. Hovioikeus kannattaa ehdotusta.

Mietinnön sivulla 58 mainitaan uudistuksen myönteisenä seikkana vähenevät kustannukset asianosaisille ja avustajille, joista huomattava osa maksetaan valtion varoista. Toteamus pitää paikkansa, mutta se ei anna koko kuvaa. Videoyhteyden käyttö edellyttää videota käyttävää henkilökuntaa vähintään kahdessa eri paikkaa. Tuomareilla tulee olla mahdollisuus keskittyä varsinaiseen työhönsä, todistelun vastaanottamiseen ja sen arviointiin, eli avustavan henkilökunnan käyttö on tarpeen. Näin ollen säästöjä ei synny tuomioistuimessa, vaan avustavan henkilökunnan työmäärä videoyhteyksien sopimisessa ja käytössä jopa lisääntyy. Valtion kannalta kokonaissäästö saattaa jäädä toteutumatta. Videoyhteyden tulee myös olla riittävän laadukas. Tuomioistuimella ja vastaavasti videolinkin toisessa päässä olevilla tulee olla toimiva näkö- ja kuuloyhteys kaikkiin oikeudenkäyntiin osallistuviin. Ratkaisematta on myös kysymys, miten esimerkiksi järjestyksenpito ”videon päässä” toteutetaan.

Lausunto on valmisteltu työryhmässä, johon ovat kuuluneet hovioikeudenneuvokset Hagar Nordström ja Tuula Keltikangas, määräaikainen hovioikeudenneuvos Anne Saranpää ja notaari Leena Lehmusvirpi. Lausunnosta on kuultu hovioikeuden johtoryhmää.

Tapani Vasama
presidentti

Sandra Wallin
kansliapäällikkö